

RECENZII

Romii din Bucovina. *Privire scurtă asupra dezvoltării lor pe terenul cultural și economic de la încorporarea Bucovinei la monarhia austro-ungară 1775 până la 1906, — compusă și redactată cu ocaziunea „Expozițiunii Generale Romine din 1906”. Cernăuți, 1906 Prețul (în pavilionul Românilor bucovineni de la Expoziția din București) 3 lei.*

Ideia de a tipări cu ocazia expoziției naționale jubilară un volum festiv, în care să fie schițate momentele cele mai remarcabile din viața culturală, națională și economică a Românilor bucovineni a fost fericită. Viața românească din Bucovina este alt de puțin cunoscută în celelalte țărilocuite de Romini, încât și cele mai neversosimile știri răspindite de oameni falș informați sau de cei de rea credință sînt primite fără nici un control. Urmarea este, că publicul mare, ba chiar și clasa conducătoare, care ar avea posibilitatea să se informeze la fața locului despre starea adevărată a lucrurilor, își formează o judecată greșită la care ține cu încăpăținare.

Din multe exemple, ce-le-aș putea induce, rețin unul mai recent.

Cu ocazia festivităților aranjate la deschiderea expoziției, s'a putut constata din nou ce servicii mari aduc vestiții gazetari de la gazetele de tiraj cari aleargă cu limba seacă după știri senzaționale și după portrete ale oamenilor mari și publică toate năzdră-

văniile, pe care apoi gură-cască le înghite cu nesat.

Șeful Rutenilor tineri din Bucovina, care a știut toldeauna a se pune în evidență, a fost obiectul ovațiilor clasei conducătoare și a ziaristilor fără căpătăiu, pe cînd reprezentanții oficiali ai Românilor bucovineni, oameni, cari au lucrat cu dragoste pentru această înfrățire culturală, au fost considerați de sigur ca niște vasali ai renegeatului, care a știut să-și cîștige dragostea cercurilor conducătoare din București. Romii din regat dau mină de ajutor inamicului, cu care ne lupăm în țară pe viață și pe moarte, ca el să ne poată lovi mai bine. Frumoasă solidaritate de idei și de interese! Și însemnați-vă bine, că aceste sînt fapte, cari aparțin domeniului politic, care este relativ cel mai bine cunoscut: ce confuzie trebuie să domnească asupra celorlalte chestiuni, ca mișcarea culturală, literară, economică¹⁾.

Și nu numai față de Bucovineni se manifestează această lipsă de interes atît de condamabilă, ci și față de celelalte provincii romine, de și nu în măsură atît de mare.

1) Cît de falș și superficial sînt informații despre noi chiar și cei mai însemnați bărbați de stat romini o dovedește cu prisosință discursul d-lui P. P. Carp, căruia i-a răspuns „Gazeta Bucovinei” No. 26 an. VII; unele părți sînt reproduse și în „Viața Românească” No. 5 articolul d-lui C. Stere.

Sub astfel de împrejurări, o carte despre Romîniîi bucovineni scrisă de ei singuri e un dar prețios pentru cei ce ar dori să se informeze despre viața poporului romîn din Bucovina. De aceste considerații, se pare, că a fost condus și comitetul, cînd a decis să compue această carte.

În prefață ni se spune despre scopul acestei scrieri următoarele: „Ei (Romîniîi) țin de datoria lor să arăte cu ocaziunea aceasta, cum s'au dezvoltat pe terenul cultural și economic de la încorporarea țării cu monarhia austro-ungară, mai ales însă în răs-timpul glorioasei și pînîntesții ocir-muirî de aproape 60 de ani a Maies-tății Sale Împăratului Francis Iosif I.“

În șirele următoare, pe lingă o dare de samă asupra conținutului acestui volum, se vor afla și cîteva conside-rații personale, cu privire la întocmi-rea acestei cărți de informație.

Mai întăiu credem că expozițiunea generală romînă a fost ocaziunea cea mai potrivită pentru redactarea unei cărți complete asupra acestui subiect concepută după un plan larg și bine studiat. Această carte ar fi trebuit să cuprîndă întregul *popor romîn și viața sa pe toate terenle de activitate* și atunci ar fi putut purta mult promițătorul titlu „*Romîniîi din Bucovina*“. Colaboratori la această scriere ar fi trebuit să fie cei mai buni cunoscători ai vieții romînești din Bucovina și atunci am fi avut un op, care ar fi putut îndeplini cu succes scopul urmărit de comitetul Romîniilor bucovineni pentru expoziția bucu-reșteană. Comitetul, care a îngrijit editarea acestei cărți, n'a avut în vedere un plan atît de larg ca cel schițat de mine, ci a urmărit un scop mult mai modest „Scopul scrierii de față—zice Prefața—nu este a expune *întreaga* mișcare națională pe toate ter. nele vieții publice romînești, ci a țușca în liuiamente generale înființa-

rea, viața și activitatea celor mai însemnate așezăminte, instituțiuni și societăți romînești, în care se manifeslează lucrarea sufletului rominesc și care sînt înființate din inițiativa pri-vată și susținute din mijloace private (mai bine particulare) și contribuțiuni benevole ale Romînilor din Bucovina“.

Acesta-i programul și el trebuie să ne servească de orientare deși, trebuie s'o spuем aici, noi am fi dorit ca să se fi tratat d. e. și instrucția în școlile primare și liceele cu dispartituri romine, căci e evident, că aceste instituții stau într'o legătură strînsă cu toată cultura poporului de la noi. Dară vom avea ocazie mai departe să arătăm că s'au neglijat lucruri care *trebuiau* să fie tratate chiar în cadrele strîmte ale programului fixat de comitet.

Deci în intenția comitetului a fost ca să ne dee un simplu catalog de informație, fără vre-o valoare științifică.

Dar chiar și ca atare scrierea su-fere de două greșeli capitale care îi reduc simțitor valoarea: *graba prea mare*, cu care a fost compusă cartea se constată la fie-care capitol și *lipsa unui sistem unitar* între capitolele, cari alcătuiesc scrierea.

Știm, că comitetului i-a stat pentru editarea ecestei cărți foarte puțin timp la dispoziție, dară credem, că redac-tarea mai conștiincioasă a cărții ar fi justificat apariția ei întîrziată.

Am fi avut atunci cel puțin o bună carte de informație despre societățile culturale ale Romînilor bucovineni, pe cînd așa avem numai cîteva fragmente fără legătură organică întreolaltă. Unele societăți s'au mullămit să trîmită numai date seci asupra numărului de membri și asupra comitetului; e clar, că din cifrele și numele, cari formează istoricul unor astfel de societăți nu se oglîndește de loc viața, care o trăiesc ele și aceasta ne interesează în primul rînd.

Execuția tehnică a cărții e exce-

lentă; tot bine reușite sînt rîșeele, care împodobesc cartea.

* * *

După aceste considerații generale, să trecem la capitolele, care compun cartea de față. Am amintit deja prefața, care arată scopul pentru care a fost compusă ea.

Dl. Dr. în teol. și fil. Nico Collarcic a scris „Istoricul literaturii Romînilor din Bucovina” (1775—1906). Această parte a cărții a apărut și în ediție separată.

De oare ce acest capitol e cel mai însemnat din toată cartea și tratează tot odată o chestiune destul de interesantă, ne vom ocupa cu el mai pe larg.

Autorul introduce istoricul său cu afirmațiunea, că Romînii bucovineni au făcut „progrese frumoase și însemnate pe terenul literar”—și în prefață am întilnit cite-va afirmări care mi s'au părut prea optimiste—și ca dovadă, că în adevăr am făcut un progres frumos, autorul înșiră pe 23 pagini format mare nume și titluri de cărți, rinduite în perioade și sub-perioade.

Cine se aștepta să afle în acest capitol un adevărat istoric al mișcării literare din Bucovina, în care să fie cercetate și sistematizate curente sau începuturi de curente literare, în care să fie apreciați scriitorii și scrierile lor în privința valorii generale și a originalității lor, acela va constata degrabă, că s'a înșelat, căci din toate acestea el nu va afla nimic.

Nimic despre valoarea întreinsecă a scrierilor autorilor bucovineni, nimic despre influențele ce s'au exercitat asupra acestor scriitori, nimic despre legătura și raportul dintre scrierile Bucoveninilor și literatura romînă din Regat. În loc însă de aceste avem nume și titluri de ajuns, o mare de titluri, în care ești amenințat să te pierzi. Puținii scriitori de merit ce i-am

avut nu sînt judecați după rolul ce l'au avut în mica literatură bucovineană și în marea mișcare literară romînă, ci sînt aruncați fără sistem—adecă este el sistem, numai nu cel ce se potrivește pentru cercetări literare—și alege cu toate mediocritățile la un loc. *Calitatea*, nu *calitatea* scrierilor a fost, mi se pare, criteriu de judecată pentru dl. Collarcic la alcătuirea acestui istoric și de aceea, ceea ce ne prezintă d-sa sub titlul pompos de *istoricul literaturii* nu e alta nimică decît un simplu *repertoriu*. De un astfel de repertoriu însă nu avem de loc lipsă—de un istoric amănunțit da—pentru că deja prof. Dr. I. G. Sbiera scrisese la timpul său unul bun¹⁾, care a fost coplecat mai lîrziu de păr. C. Morariu²⁾, iară acuma în urmă de prof. L. Bodnarescu³⁾.

Nici o nevoie practică, nici o lipsă științifică n'a fost îndalțată prin scrierea aceasta. Altă ceva ar fi fost, dacă autorul, luînd ca bază schița pe care a scris-o dl. prof. Sbiera în opul „*Österreich in Wort und Bild*” asupra literaturii romine din Bucovina⁴⁾, i-ar fi dat o dezvoltare amănunțită, insistînd pe larg asupra chestiunilor atinse în schița amintită.

Autorul împarte literatura romînă bucovineană în trei perioade și perioa-

1) Dr. Ion al lui G. Sbiera, Mișcări literare la Romînii din Bucovina de la 1775 până la 1889, discurs. Tipăritură separată din „Familia”, Oradea mare 1890.

2) Morariu Const. Die rumänische Literatur in der Bukowina. Rom. Revue VII p. 34, 174, 301, 409, 514, 633, și în romînește în: Părți din istoria Romînilor bucovineni, Cernăuți 1893-94 p. 153-289.

3) Leonidas Bodnarescu, Autorii romini bucovineni. Cernăuți 1903.

4) Die österreichische-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina. Die rumänische Literatur und Sprache von Johann Sbiera S. 376 sq.

dele acestea în subperioade avînd cele trei perioade principale ca puncte de plecare: incorporarea Bucovinei, cîștigarea autonomiei provinciale și crearea universității din Cernăuț. O astfel de împărțire nu e admisibilă, de oarece nu despărțirea Galiției de Bucovina, nici crearea universității *germane* din Cernăuț pot fi privite ca puncte de plecare pentru perioade diferite în mișcarea literară romină din Bucovina, deși nu voiu să neg, că aceste evenimente au avut oarecare înrîurire asupra spiritului public bucovinean și asupra lățirii culturii în țară, mai puțin însă asupra mișcării literare. Ni va concede și autorul istoricului că în prezent se manifestează o frumoasă mișcare literară în Bucovina, căci zice în încheiere, că Romîni „în timpul din urmă pășese cu pași gigantici”, deși d-sa o prețuește mult mai puțin, decît poeziile cutărui necunoscut, cari au apărut însă în volum, și totuși nu s'a întemeiat în Cernăuț nici o universitate nouă, nici nu s'au creat referinți mai favorabili pentru dezvoltarea poporului romin din Bucovina. Cauzele unei mișcări literare trebuie căutate mai adînc și anume în organizația noastră interioară nu în factorii din afară, cari pot avea o înrîurire numai trecătoare. Sînt curios să aflu cum explică autorul periodul de înflorire literară din anii 60, înainte de crearea universității? Sau poate prin cîștigarea autonomiei? Sau este mai degrabă autonomia un rod al unui curent puternic, care a înrîurit și viața culturală? Ce impulsuri literare ne-au venit de la nou creată universitate? Pentru aprecierea mișcării literare de la noi sînt alte momente importante, nu cele înșirate de autor. Mai întai evenimentele din anul 1848, refugierea emigraților politici din principate în Bucovina, legăturile binefăcătoare ale lui Alexandri cu Bucovina, crea-

rea catedrei pentru limba și literatura romină la gimnaziul de stat din Cernăuț, venirea lui Pumnul, introducerea limbii romine ca limbă de propunere la institutul teologic și apoi pot urma și celelalte. Asupra acestora trebuie să insiste în deosebi un istoric al literaturii romine din Bucovina!

Rezultă deci, că expunerea d-lui Collarciuț suferă de lipsuri organice, e absolut seacă și e greșită în chiar fundamentalul ei.

Era bine, credem, ca redactarea acestei părți să fi fost încredințată unui condei mai competent, unui barbat, care se ocupă mai intensiv cu astfel de chestiuni și trăind în elementul acesta, pătrunde cu mai multă înțelegere chestiunile complicate ale unei mișcări literare, care, spre a fi bine înțeleasă, trebuie cercetată din toate punctele de vedere. Și astfel de bărbați sînt cîțiva în Bucovina: așa venerabilul profesor Dr. I. G. Sbiera, (înăru Dr. Radu Sbiera, profesorul Dr. Eusebie Popovici. Dl. Dr. Collarciuț însă, care poate fi pe terenul dreptului canonic o autoritate, este în literatură, cu tot doctoratul, numai un diletant. Dovada cea mai bună e lucrarea de față, care în loc de o expunere clară și documentată ne condamnă să celim nume ca *George Popovici* (ca poet T. Robeanu) alături de *Constantin Lupu*, ilustru necunoscut, care a tipărit totuși un volum de poezii și autorul ne asigură, că „Bucovina romină sperează încă mult” dela dl. Lupu. Unde-a rămas dl. *P. Damian*, care și-a tipărit volumul de poezii înaintea lui Lupu? De la el nu poate spera „Bucovina romină” nimica? Sistemul acesta greșit e fatal pentru întreaga scriere. Cel ce a scris d. e. studii istorice originale e aruncat la un loc cu cel ce a tradus sau compilat un manual didactic, scurt cine are volum e fericit,

intră în istoricul literaturii, cine nu rămâne afară sau cel mult într'un ungher. O deosebită atențiune ar fi meritată cercetările făcute în domeniul literaturii populare și n'am fi fost nevoiți să ne mulțumim cu fraza, că păr. Marian a adus literatura populară și istorică (?) la o *perfectiune nelăgăduibilă!* E de prisos să mai insistăm asupra faptului, că s'ar fi putut vorbi pe larg și temeinic despre partea estetică a scrierilor literare, cercetind subiectele desvoltate, fixind perfectiunea atinsă de limba întrebuințată de scriitorii bucovineni. Un capitol special ar fi putut fi dedicat activității scriitorilor bucovineni la diferitele reviste din regat, Ungaria și Ardeal.

Un astfel de studiu ar fi fost un mijloc potrivit de informare pentru lumea din afară și un câștig frumos pentru Bucovineni. Pentru un astfel de studiu sînt necesare însă cercetări temeinice și cunoștinți mai variate și de aceea *istoricul literaturii române bucovinene rămîne să se scrie încă deacuma.*

Aș da o prea mare extenziune recenziei aceștia, dacă aș voi să fac și toate observările speciale la capitolul acesta; voiu aminti totuși două spre a arăta, că și partea aceasta nu e lipsită de erori, de și se pare că atențiunea autorului a fost îndreptată mai ales asupra lucrului acestuia. Un exemplu, că lista cărților nu'i completă. Dl. Cotlarciuc nu cunoaște volumul d-lui *E. Grigoroviță: De la hotare*, apărut anul trecut, apoi despre cercetările acestuia istorico-literare, limbice, despre cărțile sale didactice, lexicoanele, traduceriile sale din românește în nemțește, n'amintește nimic și doar' toate au apărut în *volum*. Aceasta ne dă de bănuît că dl. dr. Cotlarciuc nu-i în curent cu mișcarea literară actuală.

O eroare regretabilă e înșirarea lui

Samson Bodnarescu între colaboratorii revistei „Incerări literare”. Nu Samson, ci *Ștefan Bodnarescu* a scris la „Incerări literare!” „In fine avem de observat, că limba, pe care o scrie dl. dr. Cotlarciuc e de tot neglijată; e plină de construcții false, de provincialisme, de germanisme, neologisme neuzitate. Citeva le înșir ca dovadă: a *dejudeca*, *pernicios*, *greșana*. „Și astfel îl aflăm și pe acest răstimp lipsit de produse literare” sau „operele se lăfesc pe terene diverse” „Romînii se pot fali cu autori esceleuți pe diversele ei ramuri”, „sus exprimat” (ausgesprochen). Sau ce rost au într'o cercetare serioasă declarații bombastice ca „și acuma putem spune *sus și tare* că mai că nu există teren literar, pe care nu și-ar fi încercat unul sau altul dintre romînii bucovineni puterile”...?

Cu durere constatăm că aceeași limbă neglijată se întilnește și în celelalte capitole, o dovadă mai mult, că aceeași carte a fost scrisă în pripă.

Dl. dr. Cotlarciuc are însă totuși un merit: e *darnic*. Cuvintele: savant, literat fruntaș, lucefar se întilnesc cam des, așa că fiecărui compatriot i se umple sufletul de hucurie, cînd constată cil de bogată în oameni mari e țara, căreia-i aparține.

Cunoaștem și noi motivele, care vorbesc pentru o mai mică doză de severitate la judecarea produselor literare bucovinene, dar n'am încerca să convingem pe cineva, că regretatul profesor Ioan Bumbac, Romîn ciustit și muncitor, a ajuns la *perfectiune* (însemnați-vă bine la *perfectiune!*) în poezie și chiar în proză, doar' cel mult pentru vestita lui nuvelă „*Preminte Solomon*”, publicată în „*Aurora romînă*”, care a provocat chiar în Bucovina, unde nu se interesează aproape nimene de chestiuni literare, o furtună de indignare. Astfel de aprecieri, care schiopătează, se întilnesc

foarte adese pe paginile dedicate de dl. dr. Colțarciuc mișcării literare romine din Bucovina. Sic non itur ad astra, domnule autor!

Recenziunea aceasta era deja scrisă cînd a apărut fulminantul răspuns al Dr. Colțarciuc intitulat „Criticilor mei” și îndreptat contra aprecierilor făcute în Gaz. Bucovinei și „Junimea Literară” (vezi Gaz. Bucovinei an. VII No. 30). Nu înțeleg iritarea d-lui Dr. Colțarciuc asupra celor doi domni, cari în aprecierea lor fugitivă l’au apărut mai mult, decît l’au condamnat. Recenzia aceasta fiind gata n’am putut arăta, că numiții recenzenți au avut dreptate, în cele ce-au susținut, dar cred că vor face-o ei singuri; una țîn să o spun d-lui Dr. Colțarciuc, că faptul de a fi prestat examenele riguroase din limba și literatura romină nu-i dă nimănui patentă pentru aprecierea unui op sau a unui literat cu „nepreocupare și obiectivitate”.

* * *

Restul cărții se compune din istoricele societăților romine din Bucovina.

Dl. dr. Ștefan Saghin scrie despre „Momentele cele mai remarcabile din viața și activitatea „Societății pentru cultura și literatura romină din Bucovina”. Istoricul e alcătuit bine și scoate în relief activitatea celei mai însemnate și mai bogate societăți rominești din Bucovina. Două afirmări din istoricul acesta mi se par însă exagerate și le voi rectifica. Afirmarea, că „sub auspiciile societății s’au aprobat, s’au compus și s’au tipărit cele mai multe cărți didactice pentru paralelele romine ale gimnaziului gror. din Suceava, chiar și pe spesele și în editura societății” nu e exactă. După cît știu eu, cele mai multe cărți didactice romine pentru cursul secundar sînt compuse sau traduse de

profesorii liceului din Suceava și sînt tipărite pe spesele societății „Școala Romină” din Suceava și sînt cel mult aprobate „sub auspiciile, Soc. p. cultură”. E știut însă, că tot comisiunea pentru examinarea acestor cărți, care era presidată de vicepreședintele „Societății” poartă vină, că mai multe cărți didactice au rămas ani de zile neaprobate, în primul rînd, cărțile de lectură compuse de Ștefan Ștefureac’).

Dl. dr. Saghin constată că activitatea „Soc. pentru cultura și literatura poporului romin” pe terenul literar în anii din urmă e nulă, dar adaugă, că „mai că tot ce s’a produs și se produce în țară pe cîmpul literaturii rominești, porcede de la membrii societății sau se edă sub auspiciile ei”. Ea aș putea susținea și dovedi mai degrabă contrariul celor de sus.

Urmează istoricele internatelor de băieți romini din Cernăuț, Sirete și Radauț, scrise de directorii lor, D. Cărbune, P. Popescu și Dr. I. Tarnavschi, apoi istoricele societăților: „Școala Romină” din Suceava de George Tofan, a „Societății Doamnelor Romine din Cernăuți”, de d-na Sofia Ștefanovici.

Un capitol interesant e istoricul societății mazărilor și răzeșilor din Bucovina scris de Dionis cav. de Bejan, consilier consistorial și deputat dietal, care e totodată și președintele societății. Societatea aceasta are de scop salvarea elementului răzășesc din Bucovina, care e amenințat de marea slavă; el și-a pierdut deja limba, dar conștiința rațională e vie.

Urmează societățile de cîntare: *Armonia*, al cărei istoric îl scrie dr. Ent. Șlușanschi, reuniunea de cîntare „Ciprian Porumbescu” din Suceava de

1). Vezi asupra acestei chestiuni mai pe larg *Revista politică* an. III No. 7 și 9. Articolele în chestia aceasta sînt scrise de Ștefan Ștefureac.

prof. Severin Procopovici și „Lumina“. În fine mai vin la rind societățile de lectură și petreceri ca „Clubul Român“ din Suceava și Rădăuți, apoi Societățile studențești: Junimea, Dacia, Bucovina și Academia ortodoxă.

Mai toate istoricele acestor societăți sînt scrise după un șablon, ceea ce jighește pe celitorul familiarizat cu manifestările culturale ale unui popor.

Ultimele două capitole ale cărții tratează *partea economică*. Păr. M. Bendusch, un bun conoscător al referințelor materiale ale țaranului nostru, scrie cu competiția despre: „Organizațiunea cooperativă a creditului personal agricol în Bucovina,“ iar Dr. Collarcic despre „Prăvălia românească“ din Cernăuți și filialele ei de la țară. Astăzi prăvălia are, grație deosebitei energii desfășurate de președintele ei, prof. L. Bodnarescu, opt filiale și altele sînt pe cale să se înființeze.

Aici e locul, credem, ca să observăm, că Bucovina românească nu o formează numai cărturarii, cari sînt un element fluctuant și despre care e vorba mai ales în cartea aceasta, ci țărănimia, care a fost prea puțin considerată. Lipsește un capitol detaliat despre mișcarea populară de la noi, începînd cu cabinetele de lectură, curentul antialcoolic până în prezent, crearea de hambare, tovarășii de pescătoare etc. Neglijarea elementului țărănesc constituie o greșală organică în alcătuirea scrierii.

Mai lipsește apoi un capitol asupra „teatrului român în Bucovina“, asupra „prelegerilor și conferințelor literare și științifice“, dar mai ales capitolul asupra evoluțiunii politice a Românilor bucovineni, chestiuni destul de interesante și despre care nu te poți informa din alte izvoare, pe cînd asupra mersului societăților culturale se pot consulta cu folos rapoartele

anuale pe care le publică mai toate societățile regulate. Am scris aceste șire mai mult cu intenția de îndreptare pentru viitor, decît din dorința de a critica.

Văleanu

* * *
O. Carp.—(G. Procu) Rîndunel, poezii București 1906.

Cînd ne oprim o clipă în viltoarea patimilor și a luptei sălbatice pentru pine, cînd în răguzul unei clipe de odihnă, tresar în sufletul nostru simțiri omenești, gînduri mai largi, mai luminoase, atunci ne vin în minte versuri ca o voce izvorită din noi înșine, versuri pe care le rostim încet, ecou îndepărtat al gîndurilor noastre bune, ecou al suferinții din lumea întreagă, rugăciune a milei pentru cei învinși, a milei pentru noi înșine alit de zburciamați în chinul luptei pentru traiu, alit de slabi și doborîți de a tot puternicia nemărginirii pe care o simțim în jurul și asupra noastră covârșitoare, nepătrunsă și neindurată. Și nu ne gîndim nici odată la numele celui ce a găsit muzica și cuvintele acestor simțiri nedeslușite din sufletul nostru, nu ne gîndim la cel ce a știut să dea graiu durerii ce picură în noțele tinguitoare nesfîrșit de jalnice și trăgănate ale Doinei :

Alit de trist răsună doina
Far' de cuvinte înțeleasă!
Ce dor își spune cine-o cîntă.
Și ce durere îl apasă ?

Ascult'o bine cum adie
Din muștii noștri pin, în vale.
Și spune-mi dacă știi vre-un cîntec
Mai dulce și mai plin de jale,

Nu-i plînsul unei inimi numai
Și-a unei clipe trecătoare,
Ci neamul nostru 'ntreg își cîntă
Durerile de care moare...

Versurile acestea au izvorit parcă din natura și sufletul neamului nostru și nu ne gîndim la poetul care le-a

seris, cum nu ne gindim la maestrul cîntăreț care a cîntat pentru întăia oară doina codrilor și munților din țara noastră. Adie acum în mintea tuturor și versul și muzica ei, sunt *ale noastre* și nimeni nu mai pomeneste numele acelora ce au știut să prindă și să închege în forma neperitoare a artei, durerile pe care un neam întreg și le cîntă, „durerile de care moare“.

În mintea mai a tuturor cîntă de mult versurile lui O. Carp, dar nimeni nu-i pomeneste numele, pare că s'ar teme să nu trezească din somnul vrăjil o putere înlănțuită de o vrăjitoare (poate puterea binelui !). Nimeni nu-l pomeneste... nici măcar acei ce au ripit cîteva raze din comora această ascunsă și le-au aruncat înlăgere în cununa gloriei lor orbitoare... Nimeni !.. Iar azi, cînd apare la vitrine, volumul subțirel și modest, în sufletul citor dintre noi n'a intrat numele lui O. Carp ca o săgeală ? Cîți n'am tresărit coprinși de simțiri deosebite... poate de remușcare ?... ori poate de bucurie că ne-am regăsit un vechiu prieten al sufletului nostru ?.. Ori poate de părere de rău ? !.....

Da, de părere de rău, am simțit'o și eu și au simțit'o și alții poate, privind în vitrină volumul subțirel alit de Ingrijit, estetic în înfățișarea lui modestă, volumul de versuri cu simțiri delicate și alese, cu gândiri largi și adinei, volumul poetului acestuia adevărat care a aruncat atita vreme versurile sale în valurile nestatornice ale unei mișcări literare trecătoare, mărgăritarele aceste literare, comori de gândiri și simțiri, cu cari alții ar fi umplut lumea, iar el a stat în umbră, tăcut, uitat, pe cînd alții treceau pe dinaintea lui spre strălucirea orbitoare a gloriei, în sunete de trimbiți și de surle.

Am simțit părere derău gîndind la cei ce vor profana aceste versuri trecîndu-le

prin oglinda strîmbă a sufletului lor, la cei ce vor pingări numele acestui delicat poet și adinc cugetător, ce s'a ținut de-o parte, în umbră și lăcere, poate tocmai de groaza atingerii cu ura, invidia și meschinăria negustorilor de vorbe, ce precupețese gloria talentelor adevărate... Mi-a părut rău că muzica aceasla, a cărui ecou a răsunit alita vreme numai în sufletele celor îndrăgostiți de poezie adevărată, va răsuna acum în pustiu alitor suflete seci și ordinare, m'a durut gîndul că va fi tradus în foițele lor pline de lot ce aruncă coșul revistelor bune.

Și totuși e un bine că Rîndunel și-a luat zborul în lumea noastră literară. Era nevoie să răsune nota aceasta de înduioșare pentru cei ce sufăr, era nevoie să se audă glasul milei izvorite din concepția adincă și întinsă a unui cugetător di-tins și lurnată în forma această alit de muzicală a versului lui O. Carp. Era nevoie de un glas autorizat care să ne trezească o clipă din vîlmășagul de patini ce ne prăbușește sălbatec unii asupra altora în lupta aprigă a vieții. Era nevoie de un glas, care ca un *memento mori* să ne înmoae o clipă neîndurarea cu care căleăm peste cei învinși, să ne răsfringă în suflet durerea zbuciumului cu care se frămîntă viața în jurul nostru, să ne aplece inima către suspinele ce se ridică din toată suferința din jurul nostru, să ne ridice gîndul în slavă în fața morții, a veșniciei și a nemărginirii, pentru a ne arăta lumea și viața în altă lumioară, în lumina în care o vād eugățătorii deprinși cu problemele înalte ale filozofiei moșterne.

Simpatia pentru viața universală, simpatia largă, izvorită din concepția științii moderne asupra lumii și a vieții, simpatie ce ne leagă cu mii de fire nevăzute de cele mai umile manifestări ale vieții și ne face să ne aplecăm cu durerea milei asupra a tot

ce se frământă în lupta grea a traiului, e unul din caracterele cele mai deosebitoare ale poeziei moderne și una din cele mai caracteristice însușiri ale poeziei lui O. Carp.

Din călătoria-i lungă
Rîndunel se 'ntoarșe-acasă:
De pe drumuri pin' s'ajunga
Rîndunica lui plecuse...

De la cuib, la cuib despiciă
Ceața toamnei reci și ude,
Însă nici o rîndunică
Nu se vede, nu s'aude.

De la primile versuri muzica duioasă a ritmului ne pătrunde și iată-ne trăind o clipă spaima sufletului acesta slîngher, spaima de moarte a cuiburilor parășite pe care le cercetează Rîndunel, despiciînd „ceața toamnei reci și ude“. Iată-ne urmărind cu fiorii grijii zborul nebun al rîndunicăi prin pusturi înalte, tresărind la amăgirile deșarte ale norilor și pătrunzindu-ne din ce în ce mai mult de dez-nădejdea golului în care Rîndunel mai stăruie încă până cînd:

El rămîne.—Ostenite
Cad aripele-i golașe,
Și'ntr'o clipă îl înghite
Valul mării uriașe...

Și tragedia aceasta dureroasă a fărâmișii de viață în luptă cu veșnicia ca să prîndă raza de iubire și căldură dela „cei alți și celelalte“ e cîntarea însăși a sufletului nostru, povestea inimii care se-avintă după raza de iubire dela „cei alți și celelalte“ după mirajul care ne ascunde druful spre recea și neîndurata veșnicie.

În paserile pe care le socotim atît de pușin, în florile pe care le zmulgem cu supărare, e totuși o rază de viață, din acea viață pe care o simțim zbatîndu-se în noi și cerîndu-și așa de poroncitor drepturile, e o răsfrîngere din dragostea, bucuria și durerea sufletului nostru.

Doi trandafiri gălbii și triști
Alîrnă grei într'un ghiveciu;

În umbră-i stringe lutul sec
În care zac de septămini;
Li-i dor de soare și se trec
Tînjînd,—ca doi bolnavi batrîni...

Prin aceste motive „mărunte de durere“ cum zice „critica“ noastră, poetul știe să trezească o lume 'ntreagă de simțiri și îndărătul celor doi trandafiri se ridică un șir de umbre, umbra cu care sufletul nostru se simte mai strîns înfrățit de cît cu trandafirii chiar... Și înfrățirea aceasta cu tot ce viața e cu atît mai strînsă și mai puternică, cu cît ne simțim mai pierduți în nepăsarea naturii mărețe și veșnice, pe care modernii atît o iubesc în cît își răsfrîng sufletul în glasul codrilor și în cîntarea valurilor, ca să-și amăgească setea cu care-i cîrșesc dragostea și mîngiere de mamă.

O. Carp, e dintre poeții noștri acei ce a știut să rîdea cu măestrie pornirea aceasta de a ne alipi mai strîns cu sufletul de cei alți și celelalte—mai ales în fața neînduratei nepăsări a naturii.

În poezia „Cine știe?“ într'un splendid și minuat peisagiu, zace pe malul apei „trupul unui om culcat“ „Nu dormind, ci mort sărmanul—scos din apă înecat“.

În liniștea și tăcerea înserării, în senina nepăsare a naturii

Noi pe apa gînditoare trecem triști
și'nfiorați,
Căci ne știm în mina morții și cu
mortul sîntem frați.

Iar în „Liniște“ numai sufletul nostru urmărește cu fiorul spaimii și al grijii pe cei doi osîndiți, scapați din fundul ouei.

Și ei tac, cu moartea 'n suflet și se
lasă duși de cai

numai sufletul nostru tresare îngro-

zit cind ii inghite prapastia și-i in-
groapă mormanul de pietre năruite
din pereți pe cind

Falnică și neclintită stă și-acum in-
treaga oaste
De brazii vechi, bronzati și sombri, re-
vârsală peste roaste,
Pe cind noorii afirmă în lungi plete
printre stinci
*Inecindu-le în marea unei liniște
adinci*

In Aeternitas:

Lumina 'nflăcărata a soarelui albește
Tot cîmpul ce se 'ntinde ca apa
unui lac.

și nici un ecou nu răspunde la dan-
gătul de clopot al bisericii din cîmpul
Și dangătul de jale imprăștiat a lene.
Plutește și se duce departe 'ntunecat

iar vîntul usucă lacrimile de pe
fața moșneagului ce sapă mormîntul
fiu-seu cu aceeași indiferență cu care
usucă roua de pe cîmp, pe cînd de-a-
supra-i se 'ntinde

... Cercul în lumină, etern și liniștit.

Ne simțim singuri, pierduți în ne-
mărginire și sub arșița inflăcărata a
soarelui ne 'nghiață sufletul de spaima
singurătății, simțim mai adînc, mai
lămurit, nevoia unei raze calde din
sufletul „celorlalți și celelalte”, setea
înfrățirii cu tot ce simte și viază. E
reluarea aceluiaș cîntec vechiu, po-
vestea celor doi trandafiri, povestea
lui Rindunel, ecoul durerii tuturor su-
fletelor învinse, rînite de moarte în
lupta pentru traiu și pentru fericire,
povestea Magdalenii lui Ciulei, a Ofe-
liei și Desdemonii, a tatălui care-și
sapă mormîntul copilului, a mamei
care-și lingue jalea de copiii ce dorm
cuminți sub bolta 'ntunecată.—Glasul
durerii veșnice în care se frămîntă
viața, ori care ar fi el, găsește răs-

net în sufletul poetului, găsește acea
comprehenziune largă ce-l face să ni-
merească în toldeana forma, cuvîn-
tul și muzica cea mai potrivită.

Poezia lui O. Carp, e poezia unui cu-
getător și totuși nicăeri nu ne lovim
de cugetare rece, abstractă. Gîndurile
cele mai înalte, concepțiile cele mai
mărețe au pătruns tot sufletul poe-
tului și se revarsă în poezie cu tot far-
mecul și puterea de emoție a unor
clipe trăite aievea. Poezia socială, po-
ezia filozofică, pretutindeni e poezie,
pretutindeni interpretează poetul sim-
țirile adinci ce se leagă de idei și le
dă acea tonalitate caldă a vieții ce
face poezia măreață, ce se ridică în
suflet în preajma adevărului, poezia
ce îi dă înțelesul adinc fără de care
ideea ar fi sau prea rece, abstractă sau
banalizată, coborîta la nivelul tuturor.
Și iată-ne cuprinși de un simțimint
solemn, de respect religios, în fața
țăranelui ce trage și azi plugul
pe pelecet de pămînt pe care aștepta moși
și strămoși s'au ostenit să-l are, să-i
scoată comorile de așuții care totuși
n'au scutit de aceeași grea durere a
grîjii pe strănepotul de azi. Iată-ne
lîntuți într'un simțimint dureros ne-
deslușit, cu inima încleștata nu de
milă... pareă de respect, de evlavie
ori pareă... de căință și de teamă... În
fața chipului acestuia de fiu al țarinei,
plecat pe coarneau plugului în umbra
veșniciei:

Și cînd în jurul tău se schimbă toate
Tu să rămîi acelaș strănepoate

Și tot să vrei ca brațul tău să are
Acelaș petec de pămînt, pe care
Moși de strămoși, cu frunțile plecate,
Munciră ca și tine, strănepoate.

Ce simple vorbe și ce lume de
gînduri și simțiri ridică în suflet! Și
cum știe poetul să ne deslușească
într'o singură îndoaială veșnicia sufe-
rinții pe care o închide răbdarea aces-

tui strănepot care de zeci de veacuri repeta aceleași gesturi ale moșilor și strămoșilor cu aceleași gânduri grele, bătut mereu de aceeași grijă, grija pinii.

Moșneagul încovoiat de muncă, pentru care seara vieții, ca și seara zilei nu se apropie de cit ca să curme povara pe care veșnic au purtat-o brațele acum „bătrâne“, moșneagul așteaptă ceasul din urmă „ce trebuie să sune“ cu selen de odihnă cu care năzuește tot muncitorul, spre căpătâiul ce trebuie să-i alina truda. Și'n somn îi pare că ceasul mult dorit a sunat.

Ce dulce-i somnul morții, și ce deplină pace

Dar iată că minunea de liniște se sfarmă
Se zguduie tărâța de trîmbițe și larmă
Și priu văzduh noroade de oameni
Se duc la judecată, e ziua învierii.

Pe tronul lui de aur stă Domnul între îngeri,
La dreapta-i veselie, la stînga vaet, plîngeri,
Și 'n celele de-a stînga slau fețe cunoscute,—
Sunt frații, sunt părinții, plugari sunt mii și sute.

Zdrobiți stau sub osînda cerescului Părinte:
In veci de veci să aibă tot soarta dinainte,
Tot chinuri fără preget, tot muncă încordată,
Și nici măcar nădejdea că vor sfîrși odată...

Tot potopul de vorbe din toate discursurile democrațiilor asupra stării nenorocite a țaranului nu pot da impresia covârșitoare a acestor versuri, nu pot revărsa în suflet deznădejdea acestei supreme îndoeli. Apăsarea cu care se lasă în suflet gîndul acestei suferinți, nesfîrșită ca veșnicia, tovarășa utilor moși și strămoși, ce de zeci de veacuri ară același petic de pămînt

pe care strănepotal se pîsăcă și aslazi.

Avînd să-și simtă gîndul și zilele mai grele.
In umbra întunecatei și crudei îndoeli.

Ce cumpătare în formă, ce gust sigur în alegerea imaginilor, ce putere de a concentra atîtea gînduri și simțiri în citeva versuri simple, cu muzica ușoară! Aci se poate măsura puterea artistului, vigoarea talentului, aci unde e așa de greu se găsești forma ce trebuie să încapă ideile de atite ori îmbrăcate în banala și oripilanta haină a declamației.

Versul acesta greu de gînduri și simțiri, se mlădiază cu o simplitate și o ușurință uimitoare, pentru a da glas tuturor sentimentelor din sufletul omului, nuanțele sentimentelor celor mai duioase, cîntecul Desdemonei:

„Ah! cit aș vrea să nu mor încă,
Să fiu iubită tot cum sint,
Dar cîntecul îmi vino 'n minte,
Și nu mă pot opri să-l cînt“

Notele—surde și grele ale deznădejdi; simțimiate izvorite din inima noastră ca și acele simțiri nedeslușite de care vibrăm, atunci cînd cugetul ne pune în fața veșniciei și a nemărginirii.

Glasul credințelor stînsă, trimite ecoul farmecului lui și azi în sufletele tuturor, dar în sufletele celor pe care fructul oprit al științei a pus pecetea îdoelii, de nu mai deșteaptă nici măcar ecoul parerilor de rău:

Miezul nopții și tăcerea de pe cîmpuri și coline
Tremurără 'nfiorate de atitea glasuri pline,
Pe cînd pilcurile grele de mîhniri și 'ncearcă zborul
Înaintea bucuriei c'a'nvia Mintuitorul...

Dar de-asupra veseliei și-a vibrațiilor
 ce sună,
 Gîndul se înalță'n slavă cu'ntristarea
 împreună,
 Și de-acolo văd departe, cum plutește
 în tăcere
Un pămînt ce nu cunoaște decît moar-
te și durere.

Nici glasul adine al clopotelor, nici
 cîntul argintiu și limpede al colinde-
 lor, nu poate întoarce sufletul cugetă-
 torului care a pătruns tainele vieții
 spre vrajele credinții cu care se amă-
 gesc cei ce nu știu privi pămîntul „din
 slavă“.

Nu mai sint acum glasuri
 Cu îndemnuri și chemări,
Ci se pierd făr' de răsunset,
 Ca'n adîncul unei mări.

Și toluși în vechea catedrală ce a
 păstrat ecoul atilor suferinți, ce au in-
 vocat și și-au citit alinarea în ochii
 statuelor solemne, sufletul se moae în
 aceeași pace resemnată căci și în cel ce
 crede ca și în cel ce numai poate crede.

În fața veșniciei și'n liniștea-i deplină
 Durerea omenească se uită, ori s'alina.

În sufletul cugetătorului de azi ca
 și în sufletul credinciosului de odîni-
 oară răsună glasul veșniciei și sufle-
 tul răspunde cu aceleași vibrații pro-
 funde și solemne de și atît de deose-
 bite de cele de odinioară. Tot atît
 de covârșit de pavoara veșniciei e su-
 fletul cugetătorului de azi ca și acel
 al credinciosului de odinioară. Durerea
 necredinții, durerea cugetării în goa-
 nă după raza himerică a adevărului
 absolut, setea nestînsă de a ști, de a
 pătrunde *taina neștiută*, găsește în
 versul lui O. Carp note tot atît de pă-
 trunzătoare ca și durerea psalmistului
 de odinioară :

Prin noaptea cea de-apururi fără-a
 vedea nimică,
 Zădarnic umblă gîndul pe drumuri ne-
 bătute.....

Cuvîntul ce așteaptă nu-i nimeni ca să-l
 zică,
 Să lumineze-odată pustiurile mute.

Impresurat de noapte și de necunoscut,
 Nu stă să creadă gîndul ca'n alte vremi
 și-acum,
 Și nu mai zice : *Doamne ești tu, om*
cunoscut !...

E psalmul tuturor celor ce se aplea-
 că asupra prăpastiei nemărginirii, e
 tiuguirea cugetării ce se zbate în pro-
 blemele nedeslegate, ce pecetluiesc por-
 țile de fier ale incunoscibilului, și în
 care zădarnic bate știința cerînd lumi-
 na, toată lumina de care sufletul nost-
 ru e însetat.

Dar această religie a indoelii, această
 religie a suferinții pe care știința mo-
 dernă o pune în sufletul celor ce i-au
 pătruns tainele, nu are nici cînd în
 viersul lui O. Carp accentul deznădej-
 dii pesimismului romantic, nici cînd
 nu răsună în viersul lui acea linguire
 deșartă, acele blesteme copilărești și
 acea și mai copilărească invocare a
 „liniștei eterne“ cu care ne-au împuiat
 urechile poetaștrii din curentul zis e-
 minescian.

Durerea, suferința în care se zbu-
 ciumă tot ce viază, conștiința slăbi-
 cînii și a nimieniciei noastre în intu-
 nerecul ce ne'nconjoară și în care

Un soare înlînit în cale e-o candelă
 tremurătoare

sînt simțiri și cugetări ce nasc în
 mod firesc în sufletul omului de cu-
 getare din vremea noastră, dar atitu-
 dinea durerii și a milei aceștia e ati-
 tudinea demnă și tare a omului stă-
 pîn pe sine care *știe și cunoaște*, ali-
 tudinea lui e atitudinea celor trei ste-
 jări pe care întimplarea i-a sădit „în
 cîmpia nesfirșită ca în mijlocul unei
 mări“.

Cresc în slavă, fără grije, că sint poate
 prea bătrîni.
 Ce le pasă?...*Vie moar-tea ; au văzut'o*
'n cîmp, o știu.

Nu'nspăimintă ea stejarii ce trăiră
 in pustiu ;
 Cind în fața veșniciei și în liniște-au
 crescut,
 Li-se pare un prieten veșnicul necu-
 noscut.

...Ii privești dorind un suflet ca
 al lor de înțelept !..

Iar linerilor din corabia ce plutește
 pe marea vieții fără nici un țel, toc-
 mai tinerilor aceia ce au „lăcrimi mul-
 te dar inimi nu mai au“ și cu care
 cu voce sau... fără voce, îl confundă așa
 zisa noastră critică, le trimete ca cu
 glas de trâmbiță îndemnul de la sfir-
 șitul poeziei Pe Mare, pe care le-o
 dedică

Cu bine înainte ! La noi izbînde, nava !
 De-acum nici gînduri triste, nici ini-
 mă bolnavă,
 Ci numai voc bună, și cîntece și lupte
 Pe valurile mării și-a vremii ne'ntre-
 rupte.

Cine-a vorbit de pesimism, de curent
 Eminescian, de linguire fără vlagă ?...
 Nici de pesimismul genialului nostru
 Eminescu, și cu altul mai puțin de pa-
 rodia lui nu poate fi vorba aci, și nu-
 mai reaua credință sau ignoranța ar
 putea confunda cuprinsul acelor ver-
 suri, cu versurile celuiia ce în fața veș-
 niciei în spațiu, ca și în fața veșniciei
 în timp, acolo unde nu'ntilnești „cu-
 îne nici umbre de eroi“, găsești accen-
 tele aceste viguroase și pline de bărbă-
 ția unui curaj luminat :

Ascultă-i lung făcerea și'nloarnă-le'm-
 păcat
 Cu sufletul în zale de liniște mbrăcat,
 Și ca să poți tot greul vieții înfrunta
 Pe drumurile vremii privește'n ur-
 ma ta.

Cine găsește că versurile aceste nu
 mai sînt în „gustul sănătos“ al vremii
 noastre ? Cum adică azi sufletul nos-
 tru sănătos nu mai înțelege glasul ce

Cu ritmul vechiu în valuri
 Tot fișie și bate

în versurile lui O. Carp ? Schimbatus'a
 evoluția cugetării într'altul, că nu
 mai pricepem concepția lui O. Carp
 despre lume ? Perdu't'am trista certi-
 tudine că spiritul nostru e inconjurat
 de nemărginire și'nlunerec ?

Sau s'au convîns cugetătorii adinci,
 iubitorii de lumină, că acestea sînt
 „motive mărunte de durere“

De cum era odată
 Azi multe sînt pe dos
 Căci nu degeaba suflă
 Un vînt mai sănătos !

Dar nu se schimbă legile veșnice
 ale firii după fantazia savantei cri-
 tici. Și cită vreme scăpărările de a-
 devăr vor lumina prăpăsiile veșni-
 ciei și ale nemărginirii, cită vreme
 se va frămînta sufletul nostru în du-
 rerea indoelii, cită vreme ne vom ști
 mici și slabi în „inima morții“, cită
 vreme se vor găsi suflete în care să
 tremure încă durerea milei pentru su-
 ferință, cită vreme va mai licări în
 sufletul nostru scînteia dumnezească
 a iubirii de altul, versurile lui O. Carp
 vor răsuna adine și iutins în consti-
 ința noastră, ca vibrarea lîmpede și
 curată a unui ban de aur căzînd în-
 tr'o comoară.

August 1906

Evan